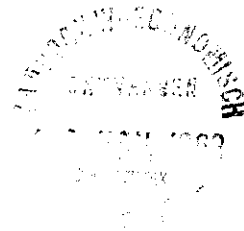

J.R. van Beek

INVLOED VAN EEN PRIJSVERLAGING VAN ENKELE LANDBOUWPRODUKTEN
OP HET INKOMEN VAN LANDBOUWBEDRIJVEN IN WEST-DUISSLAND

Ls
A

Interne nota no.90

Landbouw-Economisch Instituut - Conradkade 175 - 's-Gravenhage - Tel. 61.41.61
Niet voor publikatie - nadruk verboden

63/1335

1950

1951

1952

1953

1954

INHOUDSOPGAVE

	Blz.
Woord vooraf	3
Doel van het onderzoek	4
Opzet van het onderzoek	7
a. Het principe van de opzet	7
b. De gevolgde werkwijze	8
Uitkomst van het onderzoek	13

BIJLAGEN :

Indeling van de bedrijfstypen in
West-Duitsland naar gebieden

WOORD VOORAF

De praktische beleidsmaatregelen, welke voortvloeien uit het Verdrag van Rome inzake oprichting van een Europese Economische Gemeenschap, zijn van groot belang voor de economische positie van de Nederlandse landbouw.

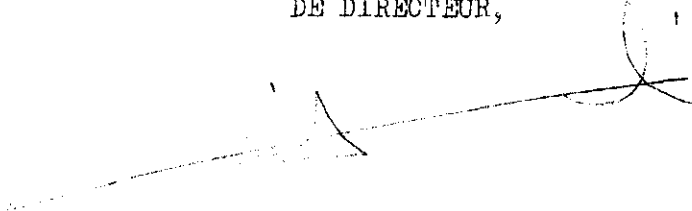
Met het oog hierop is het gewenst dat Nederland in de onderhandelingen te Brussel onder meer beschikt over goede kennis betreffende de landbouw van de andere E.E.G.-landen. Het L.E.I. heeft tot taak hiertoe bij te dragen.

Nadat deze zomer een onderzoek was gereedgekomen naar de kostprijs van melk in West-Duitsland (Interne nota no.89), is in de onderhavige nota getracht enig inzicht te verschaffen in de vraag welke invloed van een prijsverlaging van enkele belangrijke landbouwprodukten kan worden verwacht op het inkomen van Westduitse landbouwbedrijven.

Verspreiding geschiedt voorshands in de vorm van een interne nota, die slechts aan een beperkt aantal personen ter beschikking wordt gesteld.

's-Gravenhage, oktober 1963.

DE DIRECTEUR,

(Prof.dr. A. Kraal)

Doel van het onderzoek

In de jaren tot 1970 zullen de niveauverschillen tussen de landbouwprijzen (een begrensde regionale variatie uitgezonderd) in de landen van de Europese Economische Gemeenschap geleidelijk moeten verdwijnen. Dit is een voorwaarde voor de verwezenlijking van de centrale doelstelling van het Verdrag van Rome: een vrij economisch verkeer binnen de Gemeenschap.

Zoals onderstaande tabel laat zien bestaan tussen de landen vrij aanzienlijke verschillen in de prijzen van landbouwprodukten. In West-Duitsland zijn voor de meeste vermelde landbouwprodukten de prijzen het hoogst van het E.E.G.-gebied. Alleen Italië heeft voor tarwe en rundvlees een nog hogere prijs. Nederland, België en vooral Frankrijk hebben een relatief laag prijspeil.

Tabel 1.

Producentenprijzen van landbouwprodukten in 1960/61 (in DM per 100 kg)

P r o d u k t	W.-Duitsl.	Frankrijk	Italië	Ned.	België
Tarwe	40,70	30,79	47,85	33,85	37,20
Voergerst	37,00	24,87	31,71	27,02	26,24
Suikerbieten	7,20	5,37	5,10	4,74	5,01
Slachtvee, lev. gew.	200,40	160,40	218,60	190,10	178,30
Slachtvarkens, lev.gew.	240,80	-	188,40	196,70	170,10
Melk ¹⁾	33,50	27,14	26,91	31,49	26,40
Eieren	331,00	-	314,00	230,00	268,00

1) Vetgehalte: W. Duitsl. 3,7%
 Italië 3,5%
 Nederland 3,7%
 België 3,3%.

(Bron: Grüner Bericht 1963)

De besprekingen over de toenadering van de landbouwprijzen zijn in volle gang en de eerste stappen in die richting zijn reeds gedaan, nl. met betrekking tot de granen. De konsekwenties van het graanprijsbeleid zijn vergaand, niet alleen de akkerbouw wordt erdoor beïnvloed maar ook de veehouderij, daar de granen een belangrijke grondstof voor de deze bedrijfstak zijn.

In kringen die nauw bij het E.E.G.-beleid zijn betrokken hoort men veelal de verwachting uitspreken dat het toekomstige gemeenschappelijke graanprijsspeil ongeveer het midden zal houden tussen de huidige Franse en Duitse graanprijzen. Volgens de gangbare opvattingen zou vaststelling op het niveau van de Duitse prijzen het gevaar inhouden van een sterke uitbreiding van de graanverbouw in de landen met een laag prijsniveau (met name Frankrijk) en zou vaststelling op een laag niveau sociaal onaanvaardbare inkomensverliezen voor de Duitse boeren tot gevolg hebben.

De gevolgen van de verwachte prijsontwikkeling in de E.E.G. worden in de aangesloten landen naarstig bestudeerd met het oog op de in te nemen standpunten in de onderhandelingen. Ten onzent heeft een werkgroep, ingesteld door de Directeur-generaal van de Voedselvoorziening, onlangs een rapport samengesteld over de gevolgen van de graanprijstoenedering voor de Nederlandse landbouw ¹⁾. Een andere bekende studie is die van enkele hoogleraren over de invloed van een daling der landbouwprijzen op het inkomen van de Westduitse landbouw ²⁾.

Voor elk der betrokken landen geldt, dat het niet alleen belangrijk is de invloed van het gemeenschappelijk prijsbeleid op de eigen landbouw na te gaan; de uitwerking van dat beleid in de andere E.E.G.-landen is evenzeer een bestudering waard. De

1) Advies van de Studiocommissie Prijsniveau Voedergranen, 20 febr. 1963.

2) Wirkungen einer Senkung der Agrarpreise im Rahmen einer gemeinsamen Agrarpolitik der Europäischen Wirtschaftsgemeinschaft auf die Einkommensverhältnisse der Landwirtschaft in der Bundesrepublik Deutschland. Gemeinsames Gutachten von Mitgliedern des Wissenschaftlichen Beirats beim BML und von wirtschaftswissenschaftlichen Beratern der Kommission der EWG, 1962.

toekomstige concurrentiemogelijkheden van de eigen landbouw worden immers mede bepaald door de ontwikkeling van de buitenlandse landbouw onder het gemeenschappelijke beleid.

In deze nota is getracht het inkomenseffekt van prijsverlagingen van bepaalde landbouwprodukten voor de voornaamste bedrijfstypen en grootteklassen van bedrijven in West-Duitsland te kwantificeren. Deze benadering is verschillend van die welke in het "Gutachten" is toegepast; hierin is namelijk een berekening gemaakt van het inkomenseffekt voor de totale landbouwsector, de "nationale boerderij".

Behalve kennis van het inkomenseffekt voor de sector als geheel is het van belang te weten hoe dit effect over de onderscheidene categorieën bedrijven in het land wordt verdeeld. Men mag immers niet bij voorbaat aannemen dat deze verdeling evenredig zal zijn. De vraag rijst dan in welke categorieën (type, omvang) de inkomenspositie in sterkere en in welke in zwakkere mate dreigt te worden aangetast, waarbij het ons tevens interesseert te weten hoe groot deze categorieën zijn in verhouding tot het totale aantal landbouwbedrijven in West-Duitsland.

De gevoeligheid van de bedrijven voor bepaalde te veronderstellen prijswijzigingen is in de eerste plaats afhankelijk van de samenstelling van hun produktie; dit aspekt dient voor ons onderzoek dan ook in de beschouwing te worden betrokken.

Opzet van het onderzoek

a. Het principe van de opzet

Het onderzoek naar de invloed van een prijsdaling van landbouwprodukten op het inkomen van de bedrijven wordt ingewikkelder en spekulatiever naarmate de periode welke men in beschouwing neemt langer is.

Het direkte inkomenseffekt van een prijsdaling is op eenvoudige wijze te berekenen, omdat het inkomen met hetzelfde bedrag daalt als de verkoopopbrengsten der betrokken produkten. Voorzover de in prijs gedaalde produkten als produktiemiddel worden aangekocht (voergranen) is hiervan het inkomenseffekt tegengesteld. Strikt genomen gaat bovenstaande redenering alleen op wanneer de prijsverlaging door de producenten niet kan worden voorzien. Indien de prijsdaling werd verwacht zullen de producenten binnen het raam van de hun ten dienste staande mogelijkheden trachten de inkomensdaling zoveel mogelijk te ontgaan.

Het inkomenseffekt op langere termijn van een prijsdaling van een of enkele produkten is moeilijk vast te stellen. Nemen wij even aan dat de prijzen van de produktiemiddelen, inclusief de arbeid, gelijk blijven, dan zien wij enerzijds een verschuiving optreden in het prijspatroon van de voortgebrachte produkten en anderzijds in de verhoudingen tussen de prijzen van de produkten, waarvoor de prijsverlaging geldt, en de produktiemiddelen waarmee deze produkten worden voortgebracht. Voorzover de boeren dit mogelijk of wenselijk achten op grond van mentaliteit, inzicht en bedrijfsomstandigheden (bijv. vruchtwisselingscisen) zullen zij de samenstelling en de intensiteit van de produktie wijzigen. Ook de afzetmogelijkheden van de diverse produkten zullen - afhankelijk van de vraagelasticiteit - veranderen.

Hierbij zijn wij eenvoudigheidshalve nog uitgegaan van een ongewijzigde vraagschaal, maar ook dit is moeilijk vol te houden wanneer we een wat langere termijn bezien. Indien, zoals algemeen wordt verwacht, de inkomens van de consumenten in de komende jaren toenemen, zullen de vraagschalen van agrarische produkten aan verandering onderhevig zijn. Voorts zijn de prijzen van de produktiemiddelen variabel te stellen, waarbij we in de eerste plaats denken aan het relatief steeds duurder worden van de faktor arbeid, hetgeen een arbeidsextensieve produktiewijze bevordert.

Het zal uit deze summiere uiteenzetting reeds voldoende duidelijk zijn, dat het inkomenseffekt op langere termijn van een prijsdaling van een of meer produkten slechts op zeer grove wijze te benaderen zal zijn, zelfs als men over diepgaande kennis van de Duitse landbouwbedrijven beschikt.

Aangezien ons slechts een bescheiden hoeveelheid basisgegevens ter beschikking staat moeten wij ons beperken tot een berekening van het direkte inkomenseffekt. Ondanks de hierboven genoemde reserves menen wij dat een dergelijk onderzoek enig inzicht kan verschaffen, mits men met de conclusie voorzichtig is. Onze conclusie uit de berekeningen mag niet zijn dat de inkomensverliezen werkelijk in volle omvang zullen optreden; veeleer moeten wij de berekende inkomensverliezen zien als een bovenste grens. Door wijzigingen in de produktie aan te brengen zullen de boeren trachten de inkomensdaling zoveel mogelijk te niet te doen.

Voorts kunnen wij door middel van het onderzoek signaleren waar in de Duitse landbouw de bedreiging van het inkomen groot zal zijn en waar klein.

b. De gevolgde werkwijze

Het onderzoek is gebaseerd op de gemiddelde uitkomsten van groepen landbouwbedrijven welke worden gepubliceerd in het

"Grüner Bericht". Door middel van het "Grüner Bericht" rapporteert de Bondsregering telken jare aan de Bondsdag over de economische positie van de Duitse landbouw.

Van de ruim 8000 bedrijven, waarvan het rapport gegevens vermeldt, hebben wij er ruim 7000 voor ons onderzoek gebruikt. Deze behoren tot de oppervlakte klassen < 10 ha, 10-20 ha en 20-50 ha.

Een overzicht van het materiaal, gerangschikt volgens bedrijfstypen en grootteklassen, volgt hieronder :

Tabel 2

Aantal in het onderzoek betrokken bedrijven

Bedrijfstypen	< 10 ha	10-20 ha	20-50 ha	totaal
Zuckerrübenbaubetriebe	31	100	66	197
Kartoffelbaubetriebe	-	38	41	79
Hackfruchtbaubetriebe	83	247	112	442
Hackfrucht-Getreidebaubetriebe	455	1134	531	2120
Hackfrucht-Futterbaubetriebe	61	128	79	268
Getreide-Hackfruchtbaubetriebe	333	901	524	1758
Getreide-Futterbaubetriebe	85	336	372	793
Futterbaubetriebe	304	701	372	1377
Totaal	1352	3585	2097	7034

De indeling van de bedrijven naar type berust in Duitsland op een verdeling van de cultuurgrond over verschillende groepen van gewassen.

De criteria voor de afgrenzing zijn als volgt :

Omschrijving van de bedrijfstypen

Bedrijfstype	Gewassen in % van opp. cultuurgrond		
	Hakvruchten	Granen	Voedergewassen (incl. grasland)
Zuckerrübenbaubetriebe 1) Kartoffelbaubetriebe 2) Hackfruchtbaubetriebe 3)	}) > 25		
Hackfrucht-Getreidebaubetriebe	15-25	> 20	< 50
Hackfrucht-Futterbaubetriebe	15-25	< 30	> 50
Getreide-Hackfruchtbaubetriebe	10-15	> 30	< 60
Getreide-Futterbaubetriebe	< 10	30-60	40-70
Futterbaubetriebe	< 15	< 30	> 60

- 1) De hakvruchten zijn overwegend suikerbieten
- 2) De hakvruchten zijn overwegend aardappelen
- 3) Geen der verbouwde hakvruchten overweegt sterk

Aan de gespecificeerde gemiddelde bedrijfsuitkomsten per groep hebben wij de onderstaande posten ontleend over het boekjaar 1960/61. Dit is het laatste jaar, waarover ons voldoende gedetailleerde gegevens ter beschikking stonden.

- 1 geldopbrengst granen
- 2 " melk
- 3 " varkens
- 4 " pluimvee en eieren
- 5 uitgaven voor voedermiddelen
- 6 arbeidsinkomen per ha en per volwaardige arbeidskracht (VAK).

In het bovenstaande wordt onder "geldopbrengst" verstaan de ontvangsten uit verkoop van de desbetreffende produkten. Niet inbegrepen zijns de waarde van de in het eigen bedrijf of huishouding

verbruikte hoeveelheden, de als emolument verstrekte produkten en inventariswijzigingen. Op analoge wijze heeft de post voedermiddelen alleen betrekking op de gelduitgaven.

Het arbeidsinkomen is het bedrag dat resteert nadat van de bruto-opbrengst van het bedrijf alle kosten, met uitzondering van arbeidskosten, zijn afgetrokken. Het arbeidsinkomen is beschikbaar voor de beloning van de vreemde arbeid en de arbeid van boer en gezinsleden; voorts is daarin de beloning van de boer als ondernemer begrepen.

Als hypothese voor onze berekeningen zijn wij uitgegaan van de navolgende prijsverlagingen:

granen	10%
melk	10%
varkens	6%
pluimvee en eieren	6%.

Een vrij drastische prijsverlaging zoals wij hierboven hebben verondersteld, zal vermoedelijk niet ineens, maar in enkele etappen worden doorgevoerd, waardoor de aanpassing van de bedrijven aan de nieuwe prijsverhoudingen geleidelijk kan verlopen.

Voorts ligt het in de bedoeling van de E.E.G. voor de granen een prijsdifferentiatie naar gebieden toe te passen. Ook thans komt een prijsspreiding naar gebieden in Duitsland voor en deze is uiteraard in het boekhoudkundige cijfermateriaal over 1960/61 verwerkt. Het is echter wel zeker dat de spreiding van de richtprijzen onder het E.E.G.-beleid enigszins zal afwijken van het huidige patroon.

Wij hebben nagegaan met hoeveel procent het arbeidsinkomen daalt indien de opbrengsten met de bovengenoemde percentages worden verminderd. De uitkomst noemen we het bruto-inkomenseffekt.

In het geval van een prijsdaling van granen is er echter niet alleen sprake van opbrengstderving maar ook van een kostenverlaging, welke in betekenis toeneemt naarmate meer granen worden aangekocht.

De invloed van de kostendaling moet dus worden afgetrokken van het bruto-inkomenseffekt. Het eindresultaat noemen wij netto-inkomenseffekt.

Helaas geven de boekhoudkundige overzichten geen uitsluit-
sel over de uitgaven voor aangekochte granen afzonderlijk. Om
althans een ruwe indruk te krijgen van de orde van grootte van
de verhouding granen - andere voedermiddelen hebben wij gebruik
gemaakt van nationale gegevens. Volgens de Duitse statistiek
bedroegen de uitgaven voor aangekochte voedermiddelen van de
Duitse landbouw in 1960/61 2937 miljoen DM. De hoeveelheid
voedergranen die via de markt werd aangekocht in enkelvoudige
vorm of als bestanddeel van mengvoeder bedroeg 2.567.000 ton.
Dit cijfer, vermenigvuldigd met de gemiddelde prijs franko
bedrijf van voergerst ad 423 DM per ton, levert een bedrag op
van ca 1086 miljoen DM; dit is 37% van de totale uitgaven aan
voedermiddelen. Waarschijnlijk zal via substitutie van sommige
andere voedermiddelen door granen, voorzover dit technisch mo-
gelijk is, ook op andere voedermiddelen een prijsdalende invloed
worden uitgeoefend. Wij hebben derhalve de 10% prijsdaling van
voedergranen toegepast op de helft van de uitgaven voor voeder-
middelen, zodat de totale uitgaven aan voedermiddelen 5% lager
worden.

Een aparte berekening voor de verschillende bedrijfstypen
en grootteklassen is uiteraard niet mogelijk. Onze schatting
zal echter ver van de realiteit moeten afwijken om een belang-
rijke invloed op de uitkomsten van het onderzoek te kunnen uit-
oefenen.

Uitkomst van het onderzoek

De uitkomsten van de berekeningen zijn vervat in tabel 3 op blz. 14 die thans nader zal worden toegelicht.

De getallen in de kolommen 1, 2, 3 en 4 geven aan met welk percentage het arbeidsinkomen per volwaardige arbeidskracht daalt op de onderzochte bedrijven die behoren tot de bedrijfstypen en grootteklassen welke in de kolommen 12 en 13 zijn aangegeven. De som van deze percentages is het bruto-inkomenseffekt. Om het netto-inkomenseffekt te verkrijgen moet het percentage uit kolom 6 worden afgetrokken. Dit laatste geeft de tegengestelde invloed weer die het gevolg is van de prijsdaling van granen als kostenelement. Het netto-inkomenseffekt is vermeld in kolom 7. De percentages in de kolommen der onderscheidene produkten zijn hoger of lager, al naar de betekenis die de desbetreffende produkten hebben voor de inkomensvorming in de verschillende categorieën van bedrijven.

Kolom 8 geeft aan hoeveel procent de Westduitse bedrijven in de genoemde bedrijfstypen en grootteklassen uitmaken van het totale aantal landbouwbedrijven (met een bedrijfsoppervlakte van 5 ha of meer) in West-Duitsland volgens de landbouwtelling van 1960.

De kolommen 9, 10 en 11 hebben betrekking op de inkomenssituatie. Hiervan geeft kolom 10 de absolute inkomensdaling weer; deze is berekend door de percentages uit kolom 7 toe te passen op kolom 9.

Ter wille van de overzichtelijkheid hebben wij de categorieën bedrijven vertikaal gerangschikt naar de grootte van netto-inkomenseffekt en drie groepen gevormd.

In de eerste groep komen vrijwel uitsluitend bedrijven van de grootteklasse 20-50 ha voor. In deze groep bedraagt de inkomensdaling 12-14%, terwijl de groep 16,9% van de West-Duitse landbouwbedrijven omvat.

DE INKOMENSPOSITIE VAN LANDBOUWBEDRIJVEN IN WEST-DUITSLAND

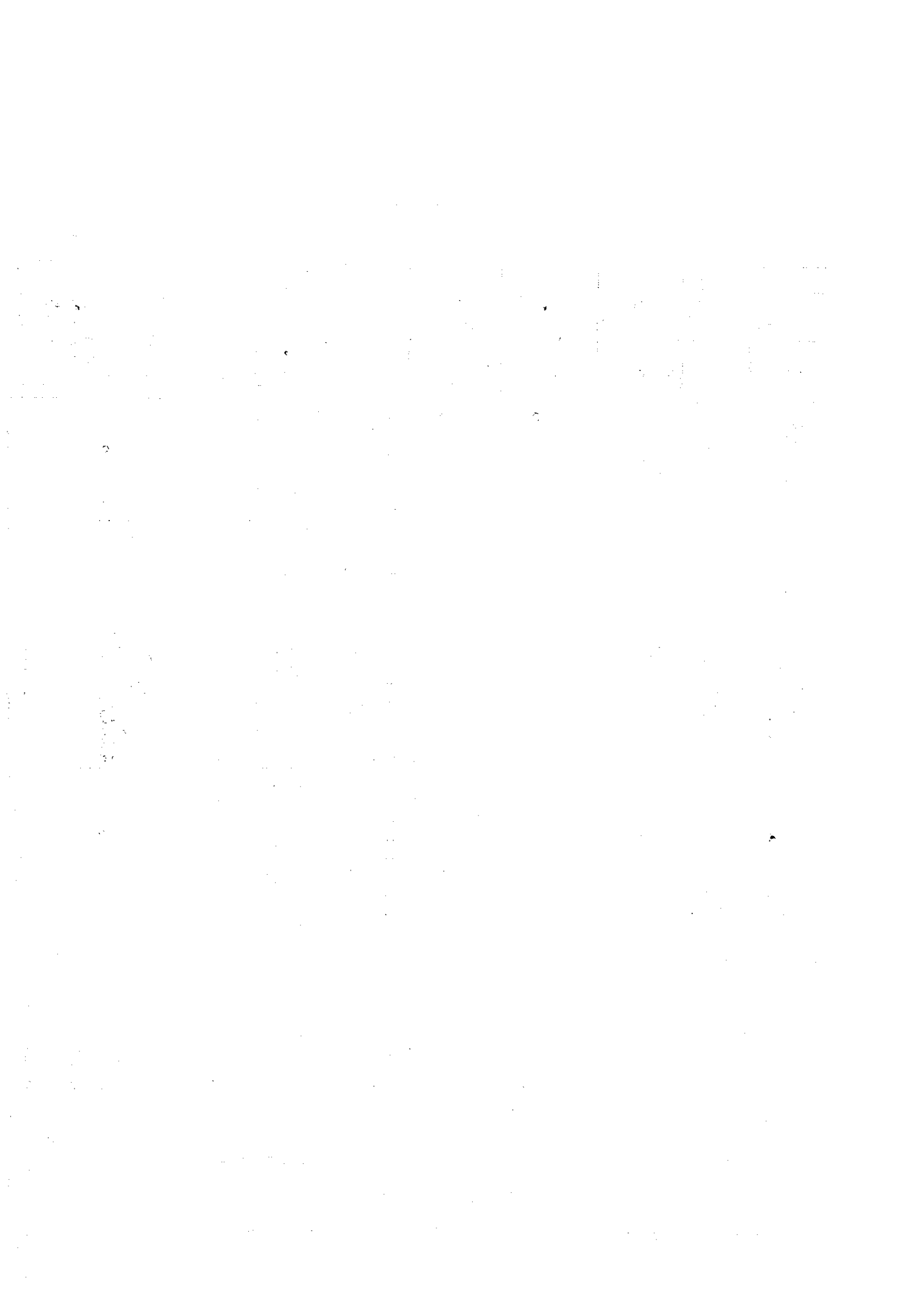
Tabel 3

9	10	11	12	13
Arbeidsinkomen per VAK 1) vóór de prijsdalin- gen (in DM)	Daling v/h arbeidsinko- men p.VAK 1) (in DM)	Arbeidsinkomen per VAK 1) ná de prijsdalin- gen (in DM)	Aard der bedrijven	
			Type	Grootteklas- se (ha)
5044	722	4322	Getreide-Hackfruchtbau	20-50
4891	690	4201	Getreide-Futterbau	20-50
5471	727	4744	Hackfrucht-Getreidebau	20-50
3910	492	3418	Getreide-Futterbau	10-20
4259	529	3730	Futterbau	20-50
4891	584	4307	Hackfrucht-Futterbau	20-50
4205	494	3711	Getreide-Hackfruchtbau	10-20
5745	673	5072	Hackfruchtbau	20-50
3780	432	3348	Futterbau	10-20
4724	505	4219	Hackfrucht-Getreidebau	10-20
4233	449	3784	Hackfrucht-Futterbau	10-20
7366	753	6613	Zuckerrübenbau	20-50
3672	373	3299	Getreide-Hackfruchtbau	< 10
6627	670	5957	Zuckerrübenbau	10-20
3936	396	3540	Hackfrucht-Getreidebau	< 10
3343	334	3009	Futterbau	< 10
2769	296	2673	Getreide-Futterbau	< 10
4736	463	4273	Zuckerrübenbau	< 10
5275	514	4761	Hackfruchtbau	10-20
4506	436	4070	Hackfruchtbau	< 10
6054	582	5472	Kartoffelbau	20-50
4310	412	3898	Kartoffelbau	10-20
3736	341	3395	Hackfrucht-Futterbau	< 10

INVLOED VAN EEN PRIJSDALING VAN ENKELE LANDBOUWPRODUKTEN OP
(basisjaar 1960/61)

1	2	3	4	5	6	7	8
Procentuele daling van het arbeidsinkomen per VAK 1) als gevolg v/d prijsdalingen der onder genoemde produkten 2)							Aantal bedrijven boven 5ha i/W-Duitsl. i/d div.bedrijfstypen en grootteklassen (in %)
granen	melk	varkens	pluimvee + eieren	bruto-inkomens effekt	voer	netto-inkomens effekt	
4,90	7,00	4,26	0,60	16,76	- 2,45	14,31	3,6
4,50	7,50	3,96	0,54	16,50	- 2,40	14,10	2,7
5,80	5,80	3,36	0,48	15,44	- 2,15	13,29	2,9
2,90	7,80	3,24	0,60	14,54	- 1,95	12,59	3,6
1,10	10,60	3,42	0,36	15,48	- 3,05	12,43	3,7
1,60	7,80	5,04	0,66	15,10	- 3,15	11,95	0,4
						<u>12-14 %</u>	<u>16,9 %</u>
2,60	6,50	3,96	0,54	13,60	- 1,85	11,75	9,4
5,50	5,30	2,34	0,18	13,32	- 1,60	11,72	0,3
0,60	10,10	2,64	0,60	13,94	- 2,50	11,44	8,6
3,20	5,50	3,30	0,48	12,48	- 1,80	10,68	9,0
0,80	7,80	3,72	0,84	13,16	- 2,55	10,61	1,2
6,00	3,70	1,38	0,24	11,32	- 1,10	10,22	0,4
1,80	6,00	3,18	0,48	11,46	- 1,30	10,16	9,7
4,70	4,70	1,80	0,36	11,56	- 1,45	10,11	0,8
2,20	5,40	3,48	0,48	11,56	- 1,50	10,06	11,9
0,40	8,50	2,34	0,60	11,84	- 1,85	9,99	10,9
1,80	6,10	2,58	0,48	10,96	- 1,00	9,96	2,9
						<u>10-12 %</u>	<u>65,1 %</u>
3,30	5,30	2,22	0,60	11,42	- 1,65	9,77	0,4
3,20	5,20	2,52	0,42	11,34	- 1,60	9,74	1,2
3,10	4,70	2,70	0,48	10,98	- 1,30	9,68	1,5
3,20	4,00	3,90	0,66	11,76	- 2,15	9,61	0,5
2,00	5,00	3,72	0,84	11,56	- 2,00	9,56	1,0
0,80	6,50	2,88	0,90	11,08	- 1,95	9,13	1,9
						<u>9-10 %</u>	<u>6,5 %</u>

- 1) De normen die in West-Duitsland worden toegepast voor het berekenen van het aantal volwaardige arbeidskrachten zijn ruimer dan welke het L.E.I. toepast. Een volledig medewerkende volwassen vrouw wordt in Duitsland als 1 VAK gerekend (L.E.I. 0,7 VAK). De mannelijke werkers van 16 t/m 22 jaar in Duitsland als 1 VAK (L.E.I. 0,5-0,95 VAK). Een soortgelijk verschil bestaat t.a.v. de vrouwelijke arbeiders. Het arbeidsinkomen per VAK, berekend met behulp van de Duitse normen, is dus lager dan wanneer de Nederlandse normen worden gehanteerd.
- 2) De volgende prijsdalingen zijn verondersteld:
 granen 10%, melk 10%, varkens 6%, pluimvee en eieren 6%,
 voer 5% (op basis van 50% graan in het aangekochte voer).

De tweede groep, met een inkomensdaling van 10-12%, omvat 65,1% van het totale aantal bedrijven. Hiervan wordt de top gevormd door bedrijven van 10-20 ha en enkele categorieën bedrijven van 20-50 ha, terwijl de bedrijven beneden 10 ha de laagste percentages te zien geven.

De derde groep, waarvan de inkomens met 9-10% dalen, bestaat op een enkele uitzondering na uit categorieën bedrijven met een oppervlakte beneden 20 ha. Tezamen maken zij 6,5% uit van het totale aantal bedrijven in West-Duitsland.

Laatstgenoemde groep bestaat vrijwel geheel uit bedrijven die sterk zijn gericht op de verbouw van hakvruchten. Daarvoor deze produkten geen prijsdaling is verondersteld, ligt het voor de hand dat de achteruitgang van het arbeidsinkomen enigszins kleiner is.

In de twee andere groepen komt een verband tussen inkomenseffekt en bedrijfsgrootte naar voren hoewel de verschillen niet élatant zijn; zij bedragen in de uiterste gevallen ca 4%.

De hakvruchtbedrijven terzijde latend, kan men niet stellen dat er tussen de diverse bedrijfstypen veel verschil in inkomenseffekt bestaat. Dit was ook nauwelijks te verwachten daar de veronderstelde prijsdaling betrekking heeft op verscheidene belangrijke landbouwprodukten. Het beeld wordt enigszins anders wanneer men niet van een combinatie van prijsdalingen uitgaat, maar van een prijsdaling van één produkt, bijv. melk. Dergelijke geïsoleerde invloeden zijn gemakkelijk uit de tabel te berekenen voor elk willekeurig percentage. Men heeft daartoe slechts de kolommen 1 t/m 7 dienovereenkomstig te wijzigen ¹⁾.

1) Bij een partiële berekening bedenke men echter dat men dan geheel afziet van de eventuele gevolgen voor andere sectoren van de landbouw; wij denken bijv. aan de uitwerking van een prijsverlaging van voedergranen op de prijzen van varkens, pluimvee en eieren.

De eerste zeven kolommen van de tabel laten overigens zien dat er voor partiële prijsdalingen een breed draagvlak is, want de produktie heeft op alle bedrijfstypen een sterk gemengd karakter. Hierin onderscheidt de bedrijfsstructuur in Duitsland zich van die in Nederland, waar naast het gemengde type ook vele zuivere akkerbouwbedrijven en weidebedrijven voorkomen. In Duitsland verkrijgen zelfs de grote bedrijven boven 50 ha een belangrijk deel van hun inkomsten uit veehouderijprodukten.

Onze algemene conclusie kan dus zijn dat de inkomensdruk van de veronderstelde prijsverlagingen op korte termijn varieert van 9-14 procent, dus betrekkelijk gelijk over de bedrijven wordt verdeeld. Men kan niet zeggen dat een bepaalde groep bedrijven bijzonder zwaar wordt getroffen. Aangezien alle bedrijven een gemengd karakter hebben gaat dezelfde conclusie in wat mindere mate ook op voor partiële prijsdalingen.

Voorts hebben wij nog een soortgelijke berekening gemaakt met een ander kengetal: het arbeidsinkomen van het gezin. Het eerder gebruikte kengetal arbeidsinkomen van alle werkers is bedrijfseconomisch juist in die zin dat het de beloning van de arbeid als zodanig weergeeft. Wanneer het arbeidsinkomen op het bedrijf met bijv. 10% daalt, daalt het aandeel per arbeidskracht met hetzelfde percentage. Voor de financiële positie van de boer is het echter tevens belangrijk of hij met gezinsarbeidskrachten of met vreemde arbeidskrachten werkt. De druk op het inkomen wordt namelijk niet medegedragen door de vreemde arbeidskrachten. Het is immers niet aannemelijk dat de lonen zullen dalen wanneer de prijzen dalen; eerder zien wij een loonstijging, onafhankelijk van de prijsdaling van landbouwprodukten, optreden. Het gezinsinkomen komt dus bij een prijsdaling onder sterke druk als er veel vreemde arbeidskrachten aanwezig zijn op het bedrijf.

Berekenen wij de invloed van de veronderstelde prijsdalingen op het arbeidsinkomen van het gezin dan is er tussen de grotere bedrijven, die met relatief veel vreemde arbeid werken, en de kleine bedrijven een aanmerkelijk verschil in netto-inkomenseffekt. Op de bedrijven van 20-50 ha bedraagt het effect 16-24% terwijl het op de kleine bedrijven uiteenloopt van 9-14%. Vooral op de grote bedrijven zal dus een sterke stimulans ontstaan tot aanpassing van de bedrijfsvoering en het bedrijfsplan aan de nieuwe prijsverhoudingen, waarbij de mechanisatie een belangrijke rol zal spelen. De grotere bedrijven bieden op dit stuk ook de beste mogelijkheden.

Tot slot willen wij nog de vraag behandelen of de gevonden uitkomsten van het onderzoek ook als indicatie kunnen dienen voor andere jaren dan 1960/61, dit te meer omdat 1960/61 over het algemeen een gunstiger jaar voor de Duitse landbouw was dan bijv. 1959/60 of 1961/62.

Teneinde de stabiliteit van de uitkomsten te beproeven, met name de bovengrens van het procentuele inkomenseffekt, hebben wij voor een aantal categorieën bedrijven een vergelijking gemaakt tussen de boekjaren 1960/61 en 1959/60. Het resultaat hiervan is weergegeven in tabel 4 op blz. 19.

Per categorie van bedrijven lopen de percentages voor de onderscheidene produkten over het algemeen niet sterk uiteen van jaar tot jaar. Dit wijst erop dat de kosten- en opbrengstenstructuur geen ingrijpende wijziging heeft ondergaan.

Kolom 11 toont aan dat 1959/60 een ongunstiger jaar voor de bedrijven was dan 1960/61. Het arbeidsinkomen per VAK was in eerstgenoemd jaar vrijwel overal lager dan in 1960/61.

Een belangrijke oorzaak hiervan was de lagere bruto-geldopbrengst van de onderzochte produkten. Dientengevolge was de absolute daling van het arbeidsinkomen per VAK, welke teweeg werd gebracht door de veronderstelde prijsverlagingen, eveneens geringer, zoals blijkt uit de cijfers in kolom 12 ¹⁾.

1) Het verschil tussen de jaren 1959/60 en 1960/61 in kolom 12 moet in beperkte mate mede worden toegeschreven aan een daling van de arbeidsbezetting.

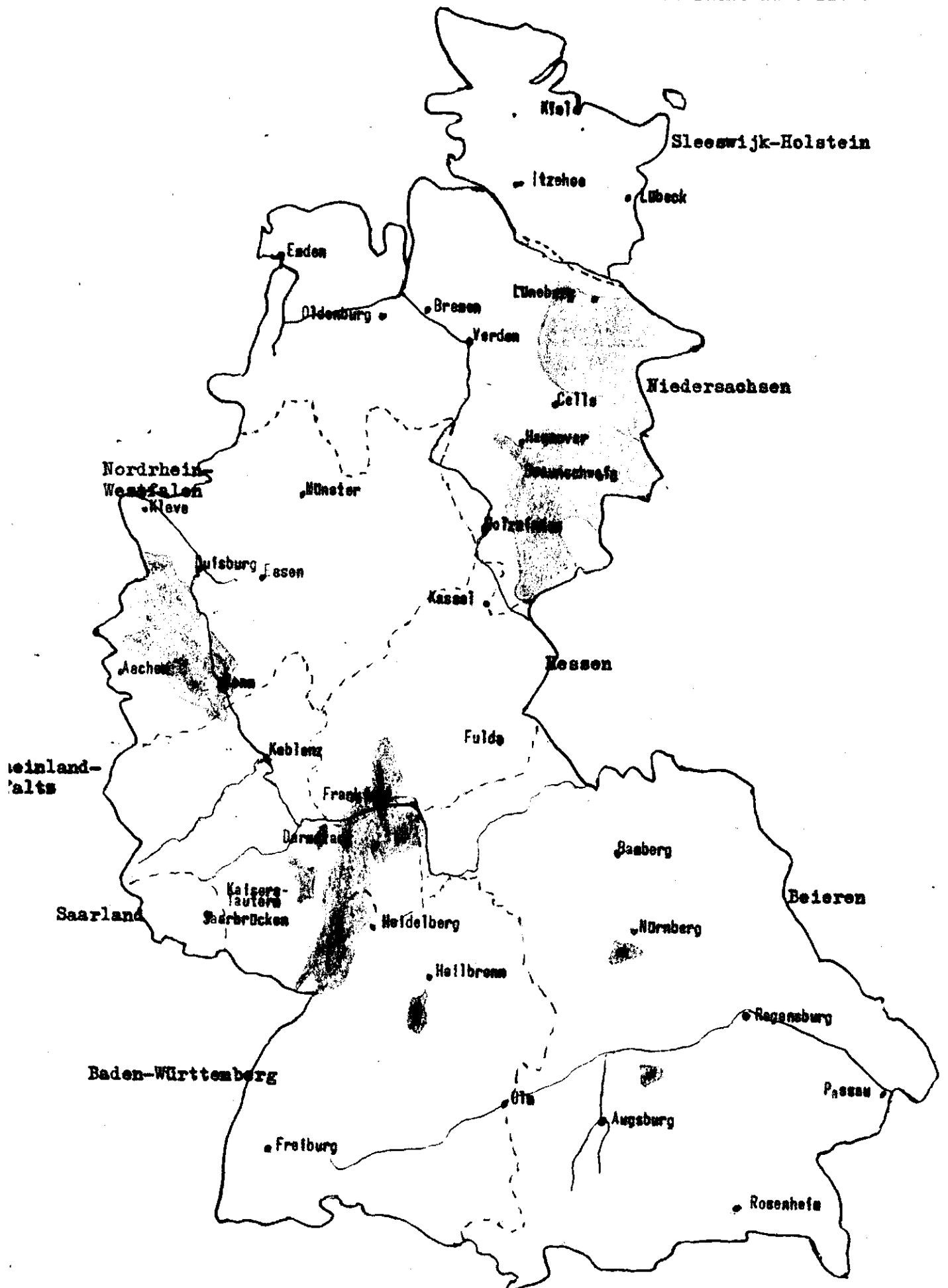
Tabel 4

VERGELIJKING TUSSEN DE JAREN 1959/60 EN 1960/61 VAN HET INKOMENSEFFECT VOOR ENKELE GROEPEN BEDRIJVEN

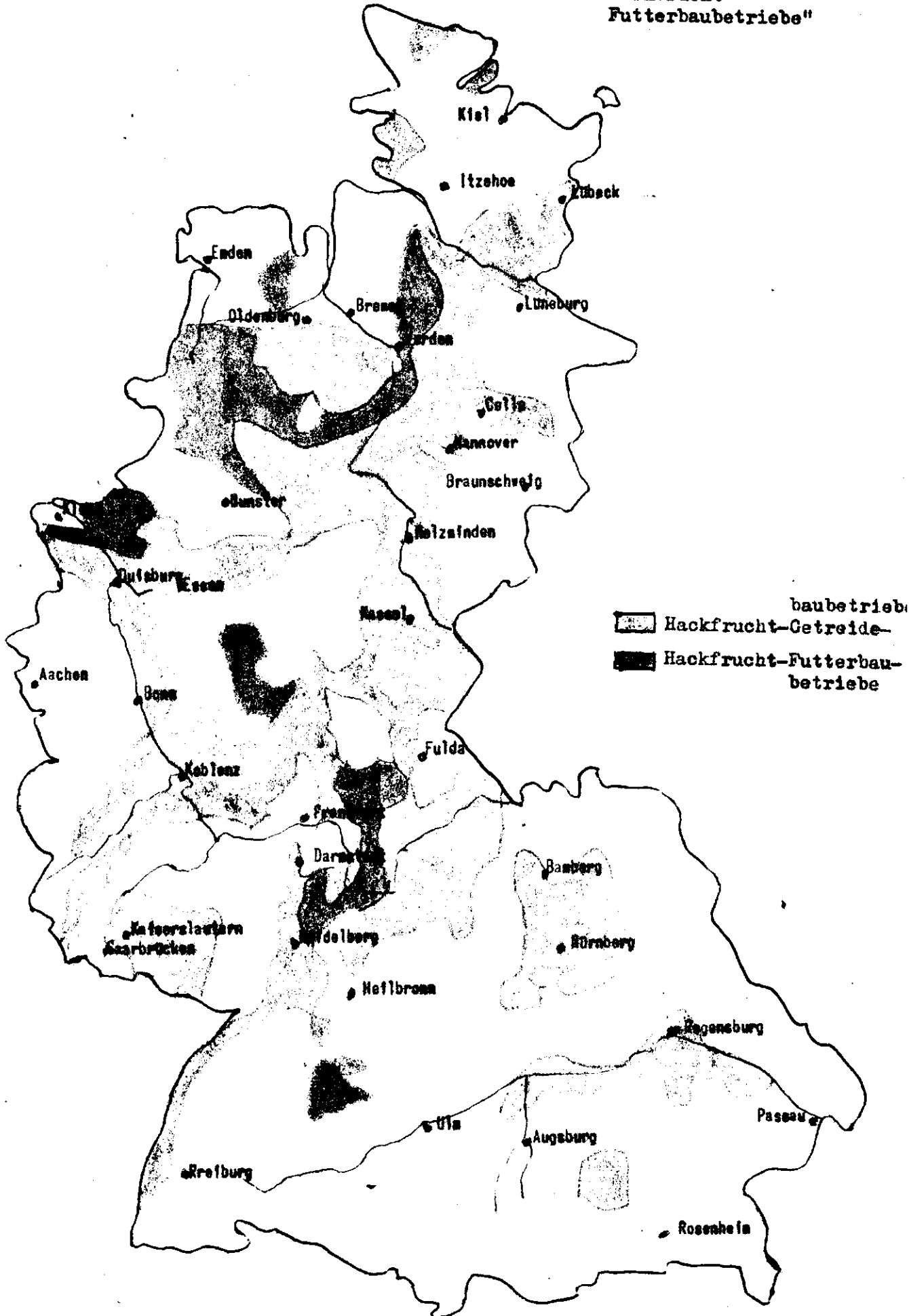
1 Basis- jaar	2 Type	3 Grootte- klasse (ha)	4 Procentuele daling van het arbeidsinkomen per VAK als gevolg van de prijsdalingen der onder- genoemde produkten					7 pluim- vee + eieren	8 bruto- ink. effect	9 voer	10 netto- ink. effect	11 Arbeitsin- komen per VAK vóór de prijs- dalingen (in DM)	12 Daling ar- beitsin- kome- men per VAK (in DM)	13 Arbeits- inkome- n per VAK ná de prijsda- lingen (in DM)
			4 granen	5 melk	6 var- kens	6 vee + eieren	7 bruto- ink. effect							
1959/60	Getreide-Hackfruchtbau	20-50	4,90	7,69	4,96	0,54	18,09	-3,01	15,08	4513	681	3832		
1960/61	"	20-50	4,90	7,00	4,26	0,60	16,76	-2,45	14,31	5044	722	4322		
1959/60	Getreide- Futterbau	20-50	5,18	8,06	4,16	0,53	17,93	-2,70	15,23	4173	636	3537		
1960/61	"	20-50	4,50	7,50	3,96	0,54	16,50	-2,40	14,10	4891	690	4201		
1959/60	Hackfrucht-Getreidebau	20-50	5,96	5,69	3,23	0,28	15,16	-2,22	12,94	4975	644	4331		
1960/61	"	20-50	5,80	5,80	3,36	0,48	15,44	-2,15	13,29	5471	727	4744		
1959/60	Hackfruchtbau	20-50	4,88	4,69	2,44	0,25	12,26	-1,66	10,60	6001	636	5365		
1960/61	"	20-50	5,50	5,30	2,34	0,18	13,32	-1,60	11,72	5745	673	5072		
1959/60	Zuckerrübenbau	20-50	8,07	4,43	1,59	0,28	14,37	-1,48	12,89	5179	668	4511		
1960/61	"	20-50	6,00	3,70	1,38	0,24	11,32	-1,10	10,22	7366	753	6613		
1959/60	Zuckerrübenbau	10-20	5,90	5,60	1,82	0,31	13,63	-1,93	11,70	4820	564	4256		
1960/61	"	10-20	4,70	4,70	1,80	0,36	11,56	-1,45	10,11	6627	670	5957		

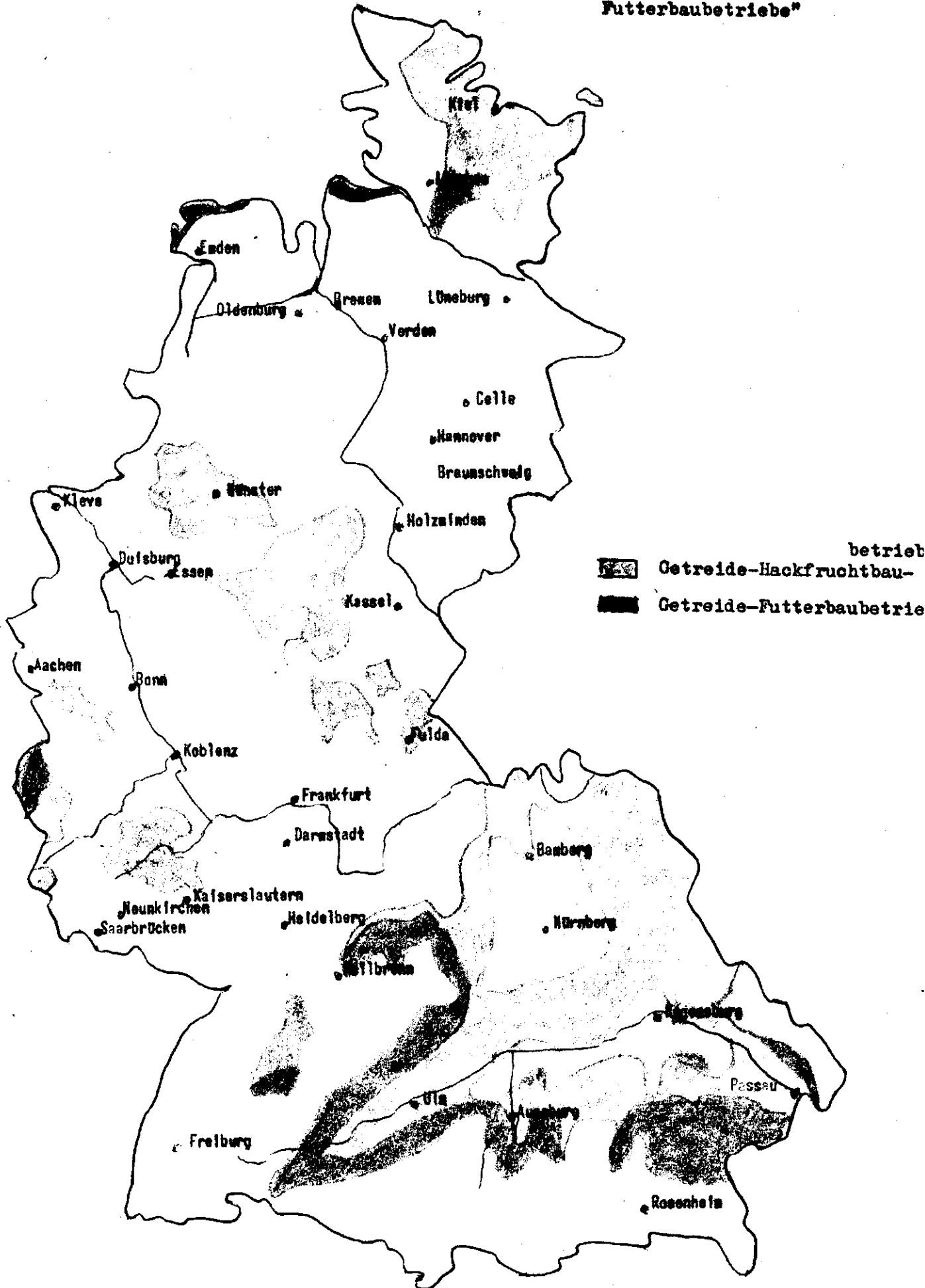
Ligging van de "Zuckerrübenbetriebe", "Kartoffelbaubetriebe" en "Hackfruchtbaubetriebe"

Ligging van de "Hackfrucht-Getreidebaubetriebe" en "Hackfrucht-Futterbaubetriebe"

Ligging van de "Getreide-Hackfruchtbaubetriebe" en "Getreide-Futterbaubetriebe"

Ligging van de "Futterbaubetriebe"

